

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Volume: 3 Issue: 13 Year: 2010
WOMAN STUDIES (Special Issue)

OSMANLI İDARESİNDE KIBRIS ADASINDAKİ İSLÂMİYETE GEÇMEDE (İHTİDA)
KADINLARIN DURUMU

THE CONDITIONS REGARDING THE WOMEN'S CONVERSION TO THE ISLAMIC RELIGION
(İHTIDA) DURING THE OTTOMAN RULE

Ali Efdal ÖZKUL *

Özet

Osmanlı Devleti, egemenliğinde yaşayan gayrimüslimleri her yönden serbest bıraktığı gibi kendi dinlerinde ibadet etmelerine veya mahkemelerde kendi âyinlerine göre yemin etmelerine de olanak sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs adasını 1571 yılında fethetmesiyle birlikte adalı gayrimüslimlerle yönetim arasındaki ilişkiler başlamıştır. Bu ilişkiler arasında ihtidalar önemli bir yer tutmaktadır. 1580 yılından itibaren Lefkoşa Şer'i Sicillerinde görülmeye başlayan ihtida kayıtları arasında herhangi bir zorlama olmadığı anlaşılmaktadır. Adalı gayrimüslim erkekler ile kadınlar arasında ihtida kayıtlarında büyük bir fark bulunmamaktadır. Kadınlar da erkeklere benzer nedenlerle ihtida etmişlerdir denilebilir. Bazı kayıtlardan anlaşıldığına göre ihtida eden kadınların gerekçeleri arasında yaşam şartlarını iyileştirmek de görülmektedir. Bu çalışmada Osmanlı dönemine ait Lefkoşa sicillerinden günümüze gelenlerin tamamı taranarak elde edilen bilgiler kullanılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda Osmanlı döneminde Kıbrıs adasında ihtida edenlerin bilinen sayılarının da değiştiği anlaşılmıştır. Son olarak Kıbrıs'ta kadınlar devletin kendilerine tanıdığı din değiştirme hakkını kiliselerine rağmen neredeyse erkekler kadar kullanmışlardır denilebilir.

Anahtar Kelimeler Kadın, İhtida, Kıbrıs, Osmanlı, Şer'i Sicil, Müslüman, Gayrimüslim, Mahkeme.

Abstract

The Ottoman Empire granted non-Muslims living under its rule freedom in every way, allowing them to worship and to take their oath in the court of justice according to their own religious beliefs. When the Ottoman Empire took over the island of Cyprus in 1571, the relationship between the administrators and the non-Muslims began. In this relationship, the *Ihtida* played an important part. In 1580, it was discovered in *Sher'i* register that there was no pressure to convert (Ihtida). In this study, the researcher analysed all the existing Nicosia registers for data collection. The results of the study showed that the number of people who converted their religion is actually different than the officially declared number. There is no big conversion difference found regarding non-Muslim men and women in the *ihida* registers. It is therefore possible to say that the men and women converted due to similar reasons. According to some registers, one reason for the women to convert religion is to have a higher standard of living. Finally, it was found that the women used their right to convert almost as much as men did despite the church's oppression.

Key Words Women, Conversion, Cyprus, Ottoman, *Sher'i* Register Muslim, Non-Muslim, Court.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs adasını fethederek adada kendi teşkilatını kurmaya başlamasıyla birlikte Kıbrıslı gayrimüslimlerle¹ yönetim arasında pek çok ilişki meydana gelmiştir. Anadolu'dan Kıbrıs adasına yapılan göç hareketi sonrasında adada birbirine dengeli iki toplum (Müslüman-gayrimüslim) yaratılmaya çalışılmıştır. Kıbrıs'ta yaratılan iki toplum arasındaki ilişkinin en belirginlerinden birisi de İslâmiyet'e geçme, yani *ihida* olayıdır. İhtida olayı imparatorluğun diğer bölgelerinde olduğu gibi Kıbrıs adasında da çeşitli tartışmalara neden olmaktadır. Tartışmalar vukûbulan

* Doç. Dr. Ali Efdal Özkul, Yakın Doğu Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümü

¹ İlgili çalışmada gayrimüslim terimiyle Ortodoks Rumlar, Ermeniler, Maronitler, Yahudiler, Katolikler (Fransız ve Venedik asıllı) ve aman verilmiş batılı tüccarlar kastedilmiştir.

ihtidalarda baskı olup olmadığı, insanların topluca Müslüman olup olmadığı, Osmanlı idaresi sırasında adada kaç kişinin İslâm dinine geçtiği, bunlar arasında kadınların oranı ve ihtidaların nedenleri gibi konularda yoğunlaşmaktadır.

Osmanlı Devleti, egemenliğinde yaşayan gayrimüslim halkı, her yönden serbest bıraktığı gibi, kendi dinlerinde ibadet etmelerine veya mahkemelerde kendi âyinlerine göre yemin etmelerine de olanak tanımıştır. Osmanlı ülkesinin genelinde yaşayan gayrimüslimlere, genellikle dinlerini değiştirmeleri ve İslâmiyet'i seçmeleri hususunda baskı yapılmamıştır denilebilir.² Gerçi Kayseri ve Bursa'da yapılan araştırmalar sonucunda bu bölgelerde vuku bulan ihtida kayıtlarında baskı yapıldığı ifade edilmektedir.³ Eldeki kayıtlara⁴ göre, adadaki gayrimüslim halka dinlerini değiştirmek için Osmanlı Devleti yöneticileri tarafından hiçbir zorlama yapılmadığı söylenebilir.⁵ Ayrıca, Kıbrıs'ta Başpiskopos olanlara merkezden gönderilen tayin beratları içerisinde de, kendi rızası olmadan hiçbir zimmîyi kimsenin zorla Müslüman yapamayacağı belirtilmektedir.⁶

Osmanlı ülkesinin herhangi bir bölgesinde, Müslüman olmak isteyen kişinin basit bir işlemi yapması hukuken ve resmen yeterli olmaktadır. İhtida (bâtıl bir dinden İslâmiyet'e geçme), gayrimüslim birinin İslâm diniyle şereflenmesi anlamına gelmekteydi. Osmanlı Devleti'nin gözünde İslâmiyet'e geçen kişiler, bâtıl dini terk ederek hak dini kabul edilen İslâm'a geçmiş olanlardı.⁷ Kıbrıs'ta İslâm dinine geçmek isteyenlerin Lefkoşa Şer'i Mahkemesi'ne (meclisine) gelerek,⁸ vekillerini göndererek⁹ veya güvenilir Müslümanlar huzurunda kendi istekleriyle Müslüman olduklarını açıkça beyan etmeleri yeterli olmaktadır.¹⁰ İslâm dinini tercih edenler Allahın birliğine inandıklarını, Hz. Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğunu tasdik ettiklerini, hak dinlerin kitaplarını, başta Kur'ân-ı Kerim olmak üzere kabul ettiklerini açıkça belirtmeliydiler. Bunların yanında kelime-i şehadeti düzgün bir biçimde telaffuz etmeleri gerekmektedir.¹¹

Kasaba-i Piskopu mütemekkinlerinden Panayodi bint-i Lamraca Andoni nâm nasrâniye sarayda atûfetlü kethüdâ bey hazretleri odasında ma'kûd meclis-i şer'-i şerîfde dîn-i bâtulundan hurûc ve hak dîni Muhammediyyeye duhûl etmeğe tâlibe ve râgibe olmağın eşhedü en lâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammeden 'abdühu ve resûlühu deyü kelime-i şehâdet getirüp şeref-i İslâm ile müşerrefe olduğu şerh verildi. Fî 16 C. sene [12]54

*Şuhûdü'l-hâl: Limasollu Mehmed oğlu Hasan, Kıbrıslı Hasan Kavas, Vivatlı Halil Kavas, Çankırlı el-Hâc Mehmed Kavas.*¹²

Gerekli işlemler tamamlandıktan sonra mühtedi erkek ise sünnet ettirilir, Müslüman erkek ismi verilir, giyim ve kuşamları Müslümanlar gibi olurdu. Eğer İslâmı seçen kadınsa önce ismi Müslüman bir kadın ismiyle değiştirilir ve sonra kendi isteğiyle Müslüman biriyle evlenmesi sağlanırdı.¹³ Bu Müslüman

² Necdet Öztürk (2001). "Osmanlı'nın Gayrimüslimlere Bakışı", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 131, s. 14 vd.; Ali Efdal Özkul (2005). *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi 1726-1750*, İstanbul, s. 222 vd.

³ Ronald C. Jennings (1978). "Zimmis (Non-Muslims) in Early 17th Century Ottoman Judicial Record", *JESHO*, 21:3, s. 245.; Osman Çetin, (1994). *Sicillere göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları 1472-1909*, Ankara, s. 73.

⁴ Osmanlı devrine ait Lefkoşa Şer'i Sicilleri 1580-1878 yılları arasındaki 54 defter ve birkaç ayrı varaktan ibarettir. Bunların aslı Lefkoşa Vakıflar Dairesi ile KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesinde bulunmaktadır.

⁵ Ronald C. Jennings (1993). *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640*, New York, s. 138.

⁶ Ali Efdal Özkul (1992). "Kıbrıs Başpiskoposlarından Yovakim'e verilen Tayin Berati", *Adım Dergisi*, IV/1, Lefkoşa, s. 25.

⁷ Jennings (1978), "Zimmis (Non-Muslims) in Early 17th Century", s. 240 vd.

⁸ Bu konudaki kayıtların bazıları, KŞS (Kıbrıs Şer'i Sicil), 11/11-4; KŞS, 28/1-11; KŞS, 28/131-1; KŞS, 36/186-3; Burada ilk önce defter numarası verilmiş, daha sonra sırasıyla sayfa sayısı ve hüküm numarası belirtilmiş ve çalışmanın tamamında, sicillere yapılan atıflarda bu yol izlenmiştir.

⁹ KŞS, 1/67-2; KŞS, 1/319-1.

¹⁰ Ronald C. Jennings (2006). "Lefkoşa", EP maddesi, çev. M. A. Erdoğru, "Lefkoşa", *Tarihin İçinden*, İstanbul, s. 372.; KŞS, 3/9-7.

¹¹ M. Akif Erdoğru (1999). "Osmanlı Kıbrısı'nda İhtida Meselesi (1580-1640)", *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir, s. 164 vd.

¹² KŞS, 36/186-3.

¹³ Erdoğru (1999). "Osmanlı Kıbrısı'nda İhtida Meselesi", s. 164. ; Mehmet Şeker, (2007). *Osmanlı Belgelerinde İhtida Kavramı ve Mühtediler*, İstanbul, s. 62-73, 78-84, 94-102.

nev Müslim yani mühtedi de olabilirdi.¹⁴ Müslüman olan kadın bir gayrimüslimle evli ise ilk önce kocasına İslâma geçme şansı tanınır eğer bu kabul görmezse mahkeme çifti boşardı.¹⁵

Bin iki yüz yirmi yedi senesi mâh-ı Şa‘bânî’l-mu‘azzamın ikinci günü.

Mahrûse-i Lefkoşa mahallâtından Ayaluka mahallesi sâkinelerinden Hıristanyo bint-i Papas Yorgi nâm nasrâniyye meclis-i şer‘-i enverde şeref-i İslâm ile müşerreffe olup Emine ismiyle tesmiye olunduğu işbu mahalle şerh verildi. Fî 2 Ş. sene [12]27.

Merkûme Emine meclis-i şer‘de mahrûse-i Lefkoşa mahallâtından Câmî-i Cedîd mahallesi ahâlîsinden Molla Hasan-zâde es-Seyyid Hüseyin Râmiz Efendi bin Mehmed muvâcehesinde rızâ-yı bârî ve sünnet-i risâlet-penâhî üzre tezevvüc ve tezvîce tâlibe ol dahi tâlib olup merkûme bâliğa ve râşide merkûm Râmiz Efendi dahi kırk yaşını tekmîl etmiş râşid olmağın izinnâmesi verildi.

2 Şaban 1227/10 Ağustos 1812 tarihli yukarıda verilen kayıta Lefkoşa'nın Aya Luka mahallesinden Hıristanyo bint-i Papaz Yorgi adlı nasraniyye İslâm dinine geçerek Emine ismini almıştır. Emine Müslüman olduktan sonra Lefkoşa'nın Câmî-i Cedid (Yenicami) mahallesinden kırk iki yaşındaki Molla Hasanzâde es-Seyyid Hüseyin Ramiz Efendi bin Mehmet ile evlenmiştir.¹⁶

Kıbrıs'ta Osmanlı fethinin ilk yıllarından beri Müslümanlığı seçen gayrimüslimler üzerinde, adada kurulan tekke ve zâviyelerin de etkisi unutulmamalıdır.¹⁷ Belgelerden anlaşıldığına göre İslâmiyete geçen kadınlar merkezî yönetimden ve Kıbrıslı dervişlerden büyük saygı ve destek görmüşlerdir.¹⁸ Gayrimüslim halk arasında İslâmiyet'i yaymak için kurulan zâviyelere, bu halkın yoğun olarak yaşadığı Mesarya kazası ile Lefkoşa kazası arasındaki Peraspâ köyü yakınlarında Kırklar mevkii adlı yerde kurulmuş olan zâviye örnek olarak verilebilir.¹⁹ Başka kaynaklarda bu zâviye Kırklar Tekkesi olarak geçmekte ve bu ismi almasının sebebi olarak ise türbe bölümünde kırk adet mezar bulunması gösterilmektedir.²⁰

Şer‘i mecliste ihtida olaylarına tanıklık (*şuhudü’l-hal*) yapanların arasında askerîler, idarî yöneticiler, din adamları gibi önemli mevkilere sahip devlet görevlileri de bulunmaktaydı. Bazı araştırmacılar söz konusu görevlilerin özellikle de din adamlarının gayrimüslimler arasında ihtida olayını artırmak için çalıştıklarını belirtmektedirler.²¹

Yakın zamanlara kadar Osmanlı idaresinde Kıbrıs adasında yaklaşık olarak dört yüz kadar gayrimüslimin, İslâm dinini seçtiği bilinmekteydi.²² Ancak son yıllarda yapılan araştırmalar bu rakamın değişebileceğini göstermekteydi. Son olarak Lefkoşa Şeriye Sicillerinin Osmanlı Dönemi'nin tamamını kapsayan kısmı²³ üzerinde yaptığımız çalışma sonucunda 487 kişinin ihtida kaydına rastladık. Bu rakama sicillerde çeşitli şekillerde geçen 28 (23'ü erkek-5'i kadın) mühtedi²⁴ kaydını da eklersek 515 kişinin

¹⁴ A. Nühket Adıyke (2006). "XVII. Yüzyıl Girit (Resmo) Şeriye Sicillerine Göre İhtida Hareketleri ve Girit'te Etnik Dönüşüm", *XIV. Türk Tarih Kongresi (9-13 Eylül 2002)*, II/1, Ankara, s. 564.

¹⁵ KŞS, 1/240-1; KŞS, 1/247-2; KŞS, 3/25-3.

¹⁶ KŞS, 28/4-3.

¹⁷ Jennings (1993). s. 141.; Osmanlı ülkesinin farklı bölgelerindeki benzer uygulamalar için bk. Speros Vryonis (1971). *Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, Los Angeles, s. 362-402.; Ömer Lütfi Barkan (1942). "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, s. 278-353.

¹⁸ M. Akif Erdoğan (2000). "Osmanlı Kıbrısı'nda Kadınlar (1580-1640)", *Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri 25-26 Mayıs 1998*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul, s. 160.

¹⁹ KŞS, 15/179-1. Bu zâviye ile detaylı bilgi için bk. Özkul, (2005), s. 223.

²⁰ Yücel Küçükdağ (1999). "Kıbrıs Tekke ve Zaviyeleri", *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 24-27 Kasım 1998*, Cilt.II, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa s. 394.; Sevinç Andız (1990). *Kıbrıs'ta Vakıf Eserleri*, Lefkoşa, s. 32 vd.

²¹ Jennings (1993). s. 141.; Erdoğan (1999). "Osmanlı Kıbrısı'nda İhtida", s. 167.

²² V. H. Bedevi (1971). "Kıbrıs Şer'i Mahkeme Sicilleri Üzerinde Araştırmalar", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969)*, Ankara, s. 142.

²³ Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nin adanın tamamındaki idaresi 1571 yılında Mağusa'nın fethiyle başlamaktadır. Ancak elimizdeki Kıbrıs'a ait siciller 1580 yılından itibaren başlamaktadır. Dolayısıyla ilk dokuz yıllık süreçte ihtida eden gayrimüslimler bizim verdiğimiz rakamların dışındadır.

²⁴ Çeşitli belgelerin içerisinde geçen mühtedilerle ilgili rakamları ihtida kayıtlarından ayırmamızın nedeni İslâmiyet'e geçen kişileri iki defa saymamak içindir.

İslâm dinine geçtiğini görürüz. Osmanlı idaresinde İslâm dinini seçen 487 kişinin 223'i (%45.7) kadın (evli, dul ve bekâr) ile kız çocuğu ve 264'ü (%54.3) ise erkek ve erkek çocuklardan ibaretir.²⁵

Kıbrıs adasında İslâmiyeti tercih eden gayrimüslimler arasında yukarıda da görüldüğü gibi yetişkin erkekler, kadınlar ile kız ve erkek çocuklar bulunmaktadır. Bunların yanında çeşitli gerekçelerle adaya gelen yabancı tüccarlardan bazıları da Lefkoşa mahkemesine gelerek İslâm dinini tercih ettiklerini deftere kaydettirmekteydiler. Birçok yerli ve yabancı araştırmacıya göre, Osmanlı idaresinde Kıbrıs'ta yapılan ihtidalar gönüllü yapılmıştır.²⁶ Lefkoşa Şer'i Sicillerinin genelinde yaptığımız çalışmada herhangi bir zorlama kaydına rastlamadık. Kıyris'e²⁷ göre ise fetihten sonra adadaki Latinler (Venedikli-Fransız) hayatlarını devam ettirebilmek için İslâmî seçmek zorunda kalmışlardır.²⁸ Kıbrıs adasında yapılan ihtida kayıtlarında gayrimüslim cemaatlerin adadaki nüfus oranlarına göre çeşitlilik arz etmektedir. İhtida eden gayrimüslimler arasında Ortodoks Rumlar, Ermeniler, Maronitler, Yahudiler, Latinler ve Avrupalı tüccarlar (Avusturyalı,²⁹ Venedikli³⁰ vd.) bulunmaktadır.

Kıbrıs'ta İslâmiyeti tercih eden gayrimüslimlerin genellikle, adanın çeşitli bölgelerinden³¹ olup ebeveynleriyle birlikte Müslüman olan çocuklar sayılmazsa, hepsinin bireysel hareket ettikleri söylenebilir. Osmanlı idaresinde iken Kıbrıs'ta Girit'teki³² gibi toplu olarak vukû bulan ihtida ile ilgili sicillerde herhangi bir kayıt görülmemektedir.³³ Buna karşın Kıbrıslı Rum tarihçiler adalı gayrimüslimlerin fetihle birlikte Müslüman olduklarından bahsetmektedirler.³⁴ Hatta Kıyris iddiasını biraz daha ileriye götürerek 1570-1632 yılları arasında 25,000 gayrimüslimin (çoğunluğu Latin) İslâmiyete geçmeleri için zorlandığını belirtmektedir.³⁵ Kıbrıs'ı ziyaret eden Batılı seyyahlardan bazıları adada binlerce dönmenin varlığından söz ederek adadaki Müslümanların çoğunun da mühtedilerden oluştuğunu belirtmektedirler.³⁶ Ancak arşiv vesikalarından ve diğer yerli ve yabancı araştırmacıardan elde ettiğimiz bilgiler ne bu rakamları ne de bu iddiaları desteklemektedir.

Kıbrıs adasının kazalarında meydana gelen ihtidaların, Lefkoşa'da bulunan adanın en büyük Şer'i Mahkemesine kaydedildiğini Lefkoşa Şer'i Sicillerindeki hükümlerden öğrenmekteyiz.³⁷ Dolayısıyla yukarıda belirtilen kayıttaki kurala uyulmuşsa, adada meydana gelen ihtida kayıtlarının tamamının Lefkoşa'da toplandığını söyleyebiliriz. Nitekim Lefkoşa sicillerinin genelinde yaptığımız araştırmada adanın birçok bölgesinden insanların Lefkoşa'ya gelerek Müslüman olduklarını Lefkoşa Şer'i Siciline kaydettirmekteydiler. 13 Şevval 1182/20 Şubat 1769 tarihli bir belgede Mesarya kazasına bağlı Sandallar köyünden Margona bint-i Petri İslâmiyete geçerek ismini de Fatma olarak değiştirdiğini Lefkoşa'ya gelerek deftere kaydettirmiştir.³⁸

²⁵ Osmanlı idaresinde daha önce yapılan çalışmalarda elde edilen bazı yıllara ait rakamları toplu görmek için bk. Ali Efdal Özkul (basım aşamasında). "XVIII. Yüzyılda Kıbrıs Adasında İhtida Hareketleri", *XV. Türk Tarih Kongresi, 11-15 Eylül 2006-Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu*.

²⁶ Erdoğan, (1999). "Osmanlı Kıbrıs'ında İhtida", s. 165.; Kemal Çiçek (1992). *Zimmis (Non-Muslims of Cyprus In The Sharia Court, 1110/39 A.H./1698-1726 A.D.)*, University of Birmingham, Unpublished Phd. Thesis, Birmingham. Ayrıca Osmanlı ülkesinde zorla yapılan ihtida örnekleri için bk. Jennings (1994). "Zimmis (Non-Muslims) In Early 17th Century", s. 245.; Çetin (1994). s. 73.

²⁷ Costas P. Kıyris (1985). *History of Cyprus with an introduction to the Geography of Cyprus*, Nicosia, s. 254 vd.

²⁸ Costas P. Kıyris (1969). "L'importance sociale de la conversion à l'Islam (volontaire ou non) d'une section des classes dirigeantes de Chypre pendant les premiers siècles de l'occupation turque (1570-fin du XVIIe siècle)." *Actes du premier congrès international des études balkaniques et d'Est européennes*, vol. 3, Histoire, Sofia 26 Août-1 Septembre 1966, Sofia, s. 439,499. ; Jennings (1993). s.170.

²⁹ KŞS, 18/81-1.

³⁰ KŞS, 21/2-4.

³¹ Burada verilen örnekler sadece kadınlar ile ilgili olan belgelerin bir kısmıdır. KŞS, 18/81-1; KŞS, 27/136-1; KŞS, 28/3-9; KŞS, 28/131-1; KŞS, 28/153-2; KŞS, 29/5-1; KŞS, 34/72-1; KŞS, 34/105-1; KŞS, 34/109-3.

³² Adıyke (2006). s. 558 vd. ; Elif Bayraktar, (2005). *The Implementation of Ottoman Religious Policies in Crete 1645-1735: Men of Faith as Actors in the Kadı Court*, Bilkent University, The Institute of Economics and Social Sciences, Unpublished Master Thesis, Ankara, s. 78 vd.

³³ Jennings (2006). "Lefkosha", s. 372.; Bu konuyla ilgili Kıyris ve Papadopoullas gibi Rum tarihçilerin karşı iddiaları varsa da yaptığımız çalışma sonucunda Osmanlı dönemi Lefkoşa Şer'i Sicil defterlerindeki kayıtlarda böyle bir duruma rastlamadık. İddialarla ilgili bk. Theodore Papadopoullas (1965). *Social and Historical Data on Population (1570-1881)*, Nicosia, s. 65.; Kıyris (1985). s. 253-262.

³⁴ Papadopoullas (1965). s. 32 vd.; Kıyris (1985), s. 253-262.

³⁵ Jennings (1993). s. 170.

³⁶ Jennings (1993). s. 142 vd.

³⁷ KŞS, 17/56-1. Hükümün tamamını görmek için bk. Ali Efdal Özkul (1998). *Lefkoşa'nın 17 Numaralı Şer'i Mahkeme Sicili (H. 1157-1161/M. 1744-1748)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, s. 174.; KŞS, 18/81-1; KŞS, 27/136-1; KŞS, 28/3-9; KŞS, 28/131-1; KŞS, 28/153-2; KŞS, 29/5-1; KŞS, 34/72-1; KŞS, 34/105-1; KŞS, 34/109-3.

³⁸ KŞS, 19/3-8; KŞS, 15/2-12; KŞS, 17/1a-2; KŞS, 18/82-175; KŞS, 19/3-30. Bu tür örnekleri artırmak mümkündür.

Müslüman olan gayrimüslimler, mahkemeye gelerek kadı huzurunda İslâmiyeti kabul ettiklerini belirttikten ve isimlerini de bir Müslüman ismiyle değiştirdikten sonra, yeni durum sicile kaydedilerek Müslüman oldukları resmîleştirilirdi. İncelenen dönem kayıtlarına bakıldığında erkeklerin daha çok Mehmet ismini kadınların ise Fatma ile Ayşe isimlerini tercih ettikleri görülmektedir. İslâmiyeti seçen gayrimüslim erkekler genellikle Mustafa, Ömer, Osman, Ali, Hasan, Hüseyin, İbrahim, Yusuf, Süleyman, Ahmet, Muhammed, Nasuh ve İsmail gibi isimleri tercih etmişlerdir. Gayrimüslim bayanların ise Fatma, Ayşe, Meryem, Kerime, Ümmü Gülsüm, Pembe, Dudu, Hatice, Hacer, Rukiyye, Hanım, Belkıs, Âdile, Zeliha, Kezban, Nebiye, Havva, Hanife, Emine (Âmine) gibi isimleri tercih ettikleri görülmektedir.

Müslüman olmak isteyenler Şer'î Mahkemeye kendileri gelebilecekleri gibi, görevlendirdikleri Müslüman vekilleri aracılığıyla da dinlerini değiştirebiliyorlardı.³⁹ İslâm dinini kabul etmek isteyen gayrimüslimlerin resmî işlemleri Lefkoşa mahkemesinde kadı tarafından yapılmaktadır⁴⁰. Lefkoşa kadısı gibi diğer kazalarda bulunan kadı ve nâiplerin aslî görevlerinden biri de ihtida kayıtlarını deftere kaydetmektir.⁴¹ Kıbrıs adasındaki kazalarda bulunan kadı veya nâipler ihtidaları kendi tuttıkları defterlere kaydetmek yerine ihtida edenlerin kayıtlarının yapılması için Lefkoşa mahkemesine havale etmekteydiler.⁴² İhtida kayıtlarının deftere kaydedilmesi ileriki yıllarda yaşanabilecek her türlü sorunun da çözülebilmesini sağlayacağından oldukça önemliydi. Çünkü İslâmiyete geçen kişiler Müslümanların yararlandığı tüm olanaklardan ancak bu şekilde yararlanabileceklerdi. Kıbrıs adasında vukû bulan ihtida kayıtlarına baktığımızda İslâm dinini tercih eden insanların gerekçe olarak genelde İslâm'ın faziletlerini, doğruluğunu, güzelliğini ve hak dîn olduğu gibi gerekçeleri öne sürerek din değiştirdiklerini görmekteyiz.

Kadınların Müslümanlığı tercih etmelerinin nedenleri arasında yukarıda sayılanlara ek olarak, kocalarından boşanmak ya da kiliselerinin kadınlar üzerindeki baskılarından kurtulmak da eklenebilir.⁴³

Budur ki; Hasne bint-i Murad nâm mütezevvice Ermeniye mahfil-i şer'e gelüp zevci olan Merkeri veled-i Külel nâm Ermeni muvâcehesinde bast-ı merâm edüp: "Mezbûr Merkeri bana dâimâ cefâ ve ezâ eder kendiyi istemem" dedikde mezbûr Merkeri münkir olıcak merkûme Hasne şeref-i İslâmla müşerreffe olmağa râgibe olmağa îmân arz olunup zulmet-i dalâletden halâs olmağa Ayşe ismiyle tesmiye olındıktan sonra mezbûr Merkeri'ye îmân arz olındıkda kabûl etmemek ile mezbûre Ayşe'nin tefrîkine hükm birle kayd olundu. Fî evâ'il-i Zi'l-ka'de.

*Şuhûdü'l-hâl: Fahu's-sâdât es-Seyyid Receb, Yusuf Hoca ibn-i İbrahim, Ali bin Mahmud, İsmail bin Ümmet, Mehmed bin Uğurlu, Yunus bin Musli, Şaban bin Mahmud, Sâdık Bey ibn-i Ali, Mustafa Çelebi Kâtibü'l-hurûf.*⁴⁴

Yukarıdaki belgede Murat kızı Hasne adlı Ermeni kadın eşi Merkeri'nin kendisine devamlı eziyet ettiğini bildirdikten sonra ondan kurtulmak için İslâm dinine geçtiğini söylemektedir. Hasne adlı Ermeni kadının kocası Müslüman olmayı kabul etmeyince boşanma gerçekleşmiştir.⁴⁵

Erdoğru, Müslüman olan kadınların çoğunlukla Müslüman bir erkekle evlendiklerinden ve eğer evlenmek istemezlerse, bunların güvenilir Müslüman bir ailenin yanına emânete⁴⁶ verildiklerini söyledikten sonra Lefkoşa mahkemesinin bu ailelere maddî yardımda bulunduğunu ifade etmektedir.⁴⁷

Bismillâhirrahmânirrahîm.

Cezîre-i Kıbrıs'da medîne-i Lefkoşa mahallâtından Kızılkule mahallesi sâkinelerinden Lino bint-i Çirkaku'nun [şeref-i İslâm ile] müşerreffe olup Ayşe

³⁹ İncelenen dönem (1580-1878) Lefkoşa Şer'î Sicillerinde din değiştirmek isteyen gayrimüslimlerin vekil kullandıkları da görülmüştür. KŞS, 1/67-2; KŞS, 1/319-1.

⁴⁰ Erdoğan (1999). "Osmanlı Kıbrısı'nda İhtida", s. 166.

⁴¹ Jennings (1993). s. 139; Erdoğan (1999). "Osmanlı Kıbrısı'nda İhtida", s. 166.

⁴² KŞS, 17/56-1.

⁴³ Erdoğan (2000). "Osmanlı Kıbrısı'nda Kadınlar", s. 160.; KŞS, 3/25-3; Milli Arşiv ve Araştırma Dairesinde bulunan Lefkoşa Mahkemesine ait sicil varakları, KŞS, 10/1-4; KŞS, 10/1-5.

⁴⁴ KŞS, 3/25-3.

⁴⁵ Buna benzer örneklerin bir kısmı, KŞS, 30/1-10; KŞS, 1/247-1.

⁴⁶ KŞS, 11/96-4; Şeker (2007). s. 90.

⁴⁷ Erdoğan (2000). "Osmanlı Kıbrısı'nda Kadınlar", s. 160 vd.; KŞS, 1/293-2.; Şeker, (2007) s. 85-102.; Çetin (1994). s. 87 vd.

ismiyle tesmiye olındıktan sonra yine meclis-i şer‘de Ahmed bin Mehmed’e (...) mehriyle akd-i nikâh olunduğı bu mahalle şerh verildi. Fî 17 Ramazân sene 1136

Şuhûdü’l-hâl: Ahmed Efendi, Monlâ Mustafa, Muslı bin Rıdvân ve gayrihüm.

Yukarıda verilen örnekte görüldüğü üzere Lefkoşa Kızıl Kule mahallesinden Çirkaku kızı Lino adlı kadın İslâmiyete geçerek Ayşe adını almıştır. Lino Müslüman olduktan sonra ise Ahmet ibn-i Mehmet ile nikah akdi yapılmıştır (17 Ramazan 1136/ 9 Haziran 1724).⁴⁸

Bazen bir zimmiye kadın âşık olduğu Müslümanla evlenebilmek için kocasını terk ederek İslâm dinine geçmekteydi.⁴⁹

Oldur ki; Mesarya Kazâsına tâbi ‘Çatos nâm karye sâkinlerinden Karçıra veled-i Filipo nâm zimmî meclis-i şer‘de yine karye-i mezbûre sâkinlerinden Musa Beşe ibn-i Mehmed nâm yeniçeri muvâcehesinde takrîr-i da‘vâ edüp: “Mezbûr Musa Beşe târîh-i kitâbdan dört ay mukaddem zevcem Çako bint-i Manoil nâm zimmiyeyi cebren alup ile’l-ân tasarrufundadır su’âl olunup ihkâk-ı hak olunmak taleb ederim” dedikde gibbe’s-su’âl mezbûr Musa cevâb verüp: “Mezbûre Çako târîh-i mezbûrda müslimânlar mahzarında şeref-i İslâm ile müşerrefe olup Fatma nâm verdikten sonra mezbûr Karçıra’ya Mesarye nâibi olan (...) huzûrunda arz olundukda İslâmdan ibâ etmek ile nâ’ib-i mezbûr evinde nikâh olup mezbûre Fatma’yı bana Şengül Hoca nâm kimesne akd-i nikâh eyledi” dedikde mezbûr Karçıra i‘âde-i kelâm edüp: “Ne merkûme Çako müslime oldu ve ne hod bana İslâm arz olundu” dedikden sonra mezbûre Çako meclis-i şer‘a ihzâr olundukda fi’l-hakîka ben târîh-i merkûmda İslâma geliüp nâmuma Fatma dediler ve elân mü’minyim dedikde el-veledü yetbe’u hayre’l-ebeveyni dînen muktezâsı üzre sagîre-i mezbûre Mary’nın dahi İslâmına hükm olunup nâmuna Emine konulup bu vesîka (...) hükm olundu.

Şuhûdü’l-hâl: Hasan Halife el-Hatîb, Behram Subaşı, Hasan Çavuş-ı Yeniçeriyân, Hüseyin Beşe, Mehmed Beşe ibn-i Ali, Ahmed Beşe, Kerim Beşe.

On dört Şevval 1018/10 Ocak 1610 tarihli yukarıdaki kayıta Mesarya kazasına bağlı Çatos köyünden Manoil kızı Çako adlı kadın kocası Filipo oğlu Karçıra’yı terk ederek İslâm dinine geçerek Fatma ismini almış ve Mehmet oğlu Musa beşe ile evlenmiştir. Daha sonra kocası bu durumdan şikâyetçi olmuş ve karısının kaçırılarak alıkonulduğunu iddia etmiştir. Ancak adı geçen kadın mahkemede kendi isteğiyle orada bulunduğunu söylemiştir. Mahkeme de kadının kararını onaylamış ve Fatma’nın kızı Marya’nın da Müslüman olmasını kabul etmiştir.⁵⁰ Bu belgede Fatma aslında Lefkoşa mahkemesine gelmeden Müslümanların huzurunda İslâm’a geçmiştir. Mesarya nâibi ise Fatma’nın kocası Müslüman olmayı kabul etmeyince çifti ayırmıştır.

Ayrıca aile içi ilişkilerde de ihtida önemli bir yer işgal etmektedir. Kıbrıs adasında yapılan iki toplumlu evliliklerde gayrimüslim kadınların genellikle din değiştirmedikleri anlaşılmaktadır. Ancak Ortodoks kilisesi bu tür evliliklere şiddetle karşı çıkmakta ve yayılmasını önlemek istemektedir. Dolayısıyla bu tür evlilik yapanları cezalandırmak için evlilikleri sona erdiğinde dahi kiliseye almamakta ve dini görevlerini yerine getirmelerine izin vermemektedir.⁵¹ Yirmi altı Zilkade 1248/17 Nisan 1833 tarihli bir kayıta Mesarya kazasına bağlı Ayvasıl köyünde oturan Şillura karyesi asıllı mühtedi Ahmet’in eşi Hıristodolu kızı Meyle Ahmet öldükten sonra İslâm dinine geçerek Ayşe ismini almıştır.⁵² Buradaki belgede Meyle’nin eşi Müslüman olmuş bir gayrimüslimdir. Dolayısıyla kilise iki toplumlu evliliklere karşı çıktığı için belki de Meyle kilisenin baskısından kurtulmak için dinini eşi öldükten sonra değiştirmiştir.

⁴⁸ KŞS, 12/ 147-1.

⁴⁹ Jennings (1993). s. 140.

⁵⁰ KŞS, 3/9-7.

⁵¹ KŞS, 4/197-1.; Jennings (1993). s. 141.; Erdoğan (1999). “Osmanlı Kıbrısı’nda İhtida”, s. 169 vd.

⁵² KŞS, 34/117-3.

Buna karşılık gayrimüslim kadınlar eşlerinden kolayca boşanabilmek için ihtida yolunu seçmekteydiler.⁵³ Gayrimüslim eşlerden kadın Müslüman olursa Şer'i Mahkeme, kocaya İslâm dinine geçme teklifini yapardı. Eğer erkek Müslüman olmayı kabul etmezse çiftin evliliğine kadı tarafından son verilirdi. Çünkü Hanefi hukuku Müslüman bir kadının zimmi bir erkekle evliliğini yürütmesine izin vermemektedir.⁵⁴ Adıyeke, benzer uygulamaların Girit adasında da yaşandığını belirtmektedir. Bunun yanında Girit'te farklı uygulamaların da olduğunu öğrenmekteyiz. Bir örnekte kocası gayrimüslim eşini Müslüman olmaya zorlamış, kadın İslâmiyete geçmiş ancak kocası yanında olmadığı dönemlerde *mürted* olduğu iddia edilmektedir.⁵⁵

Giriniye kazasına bağlı Larnaka köyünden Sava kızı Maro, Tuti Ayşe adını alarak Müslüman olmuştur (13 Zilhicce 1235/21 Eylül 1820).⁵⁶ Bu arada Ayşe evli olduğu için kocasına Müslüman olması teklif edilmiş, fakat kocası İslâm'a geçmeyi kabul etmeyince Lefkoşa kadısı çiftin evliliğine son vermiştir. Ayrıca Ayşe kendi rızasıyla Abdülkerim ibn-i Hasan ile evlendirilmiştir. Ancak bu evlilik Ayşe hamile olduğundan dolayı doğumdan sonra gerçekleştirilecektir (15 Zilhicce 1235/23 Eylül 1820).⁵⁷

Başka bir örnekte ise Mustafa bin Abdullah Müslüman olduktan sonra oğlu ve kızını da Müslüman yapmış ancak karısı Vasil kızı Lena dinini değiştirmeyi kabul etmemiştir. Mustafa mahkemeye başvurarak karısının kendisine Müslüman olduğu için kötü davrandığını belirterek şikâyet etmiştir. Şer'i Mahkeme de bunun üzerine Lena'dan kocasına karşı olan görevlerini yerine getirmesini istemiştir (15 Receb 1019/3 Ekim 1610).⁵⁸ Buradan da anlaşıldığına göre gayrimüslim kadın Müslüman olduğunda kocasına sunulan İslâmiyete geçme önerisi Müslüman olan erkeklerin eşlerine teklif olunmayarak onların takdirlerine bırakılmaktadır.

Kayıtlarda karşılaştığımız bir boşanma kaydında ise, Lefkoşa Arap Ahmet Paşa Mahallesinden Ayşe Penbe bint-i Abdullah adlı mühtediyye kadın kocası Pabuççu Mustafa bin Hacı Ali'nin kendisini bâyinen tatlik ettiğini ve hakkı olan mehr-i müeccel, mehr-i muaccel ve nafaka-yı iddeti olan toplam 2.250 kuruşun kendisine ödenmesi için dava açmıştır. Lefkoşa Şer'i Mahkemesi de mühtediyye kadını haklı bularak kocasının söz konusu parayı ödemesine karar vermiştir (22 Rebiülevvel 1297/4 Mart 1880).⁵⁹ Buradan da anlaşıldığı üzere dinlerini değiştirip Müslüman olan kadınların diğer Müslüman kadınlardan hiçbir farkı bulunmamaktadır.

Gayrimüslim ebeveynler dinlerini değiştirdiklerinde genellikle çocuklarının da Müslüman olmalarını sağlamaktaydılar. Bir başka deyişle çocuklar doğru yolu bulan yani Müslüman olan anne veya babaya verilerek Müslüman yapılmaktaydılar.⁶⁰ Lefkoşa Şer'i sicilleri incelendiğinde genellikle boşanmaların sonucunda küçük çocukların velâyeti anneye bırakılmaktadır.⁶¹ Ancak durum İslâma geçme olduğunda Şer'i Mahkeme küçük çocukları Müslüman olan ebeveyne vermektedir. Sicillerde bu şekilde anne veya babası Müslüman olduktan sonra Müslüman olmasına karar verilen çocuklar bulunmaktadır.⁶²

İşbu yevm-i Hamîs huzûr-ı me'âlî-mevfûr-ı safderânelerinde a'zâ-yı meclis hâzırîn oldukları kasaba-i Limasol'da vâki' Ayanapa Mahallesi mütemekkinelerinden Atena bint-i Gavril nâm zimmiye işbu yevm-i Hamîs a'zâ-yı meclis hâzırîn oldukları hâlde akd olunan meclis-i şer'-i şerîf-i Mustafavîde bi't-tav'î's-sâff kâffe-i edyân-ı bâtuladan teberrâ ve şeref-i İslâmla müşerref olduğunu mukurre ve mu'terife olan merkûme tekrar meclis-i şer'-i şerîfe hâzıra olup Ayşe tesmiye kılındığı ve mezbûreden mütevellideler sadrîye altı yaşında Afropidi nâm sagîre ile diğer iki yaşında kızı Anita nâm sagîre dahi anaları

⁵³ Ronald C. Jennings (1993). "Divorce In The Ottoman Sharia Court of Cyprus, 1580-1640", *Studia Islamica*, LXXVIII, s. 167 vd.; Erdoğan, (2000). "Osmanlı Kıbrıs'ında Kadınlar", s. 160 vd.; Bu konuda karşı bir görüş için bk. Nuri Çevikel (2008). "Osmanlı Kıbrıs'ında İslamlaşma Tecrübeleri (1746-1801)", *Belgeler*, Cilt. XXIX, Sayı. 33, Ankara, s. 51.

⁵⁴ Erdoğan, (1999). "Osmanlı Kıbrıs'ında İhtida", s. 168 vd.

⁵⁵ Adıyeke (2006). s. 564.

⁵⁶ KŞS, 30/1-5.

⁵⁷ KŞS, 30/1-6.; Benzer bir olayın Kandiyeli Sicillerinde de gerçekleştiği görülmektedir. Detaylı bilgi için bk. Adıyeke, (2006) s. 564 vd.

⁵⁸ KŞS, 3/66-3; KŞS, 3/66-4.

⁵⁹ KŞS, 53/37-1.

⁶⁰ Erdoğan (2000). "Osmanlı Kıbrıs'ında Kadınlar", s. 160 vd.

⁶¹ Özkul (2005). s. 162, 175-184.

⁶² Özkul (2005). s. 153, 226-228.

merkûmeye tebaiyetle İslâmlarına hükûm-i şer'î lâhuk olduğu pîşgâh-ı devletlerine i'lâm olundu. Fî 25L. sene [12]62

Yukarıda verilen örnek hükümde Limasol kazasının Ayanapa mahallesinden Atena bint-i Gavril adlı zimmiye kadın meclis-i şerde Müslüman olup Ayşe ismini aldıktan sonra iki ve altı yaşlarındaki iki kızını da İslâm dinine geçirmiştir.⁶³ On beş Cemazievvel 1164/17 Nisan 1751 tarihli bir başka belgede Kızılbaş köyünden Mariya bint-i Mihail İslâm'a geçerek Ümmügülsüm adını aldıktan sonra küçük oğlu Yorgi ile küçük kızı Leno'nun da Müslüman olmalarını sağlamıştır.⁶⁴ Başka bir örnekte ise bu sefer Luricinalı Maryo bint-i Yanni Müslüman olarak Fatma ismini aldıktan sonra iki küçük oğlunu da Müslüman yapmıştır (1164/1751).⁶⁵ Diğer bir kayıta ise babaları Müslüman olan üç küçük kız da İslâmiyete geçmektedirler.⁶⁶ Bin yüz doksan dokuz /1785 tarihli bir kayıta ise, Raçesko veled-i Piyeri adlı gayrimüslim Müslüman olarak İbrahim ismini aldıktan sonra üç küçük oğluya üç küçük kızını daha İslâmiyete geçirmiştir.⁶⁷

Akrabalarından Müslüman biri bulunmayan küçük çocuklar çeşitli nedenlerle İslâmiyet'e geçtiklerinde bir Müslüman'a emaneten verilerek onların gerçek bir Müslüman gibi yetiştirilmesi sağlanmaktaydı. Aşağıda verilen 7 Safer 1138/14 Ekim 1725 tarihli belgede görüldüğü gibi Hıristi adlı küçük kız Müslüman olduktan sonra Lefkoşa'nın Terbiyodi mahallesinden Fatma hâtuna onu yetiştirmesi için emanet edilmiştir.

Değirmenlik'den Hıristi bint-i (...) nâm sagîre hidâyet-i ezeliyeye makrûne olmağla kelimeteyn-i şahâdeteyn telkîn ve teberri ve Fatma ismiyle tesmiye olunup Tribiyodi Mahallesi'nde Yoğurdcu Ömer Beşe'nin zevcesi Fatma yedine verildiği kayd şod. Fî 7 Safer sene 1138.⁶⁸

Şuhûdü'l-hâl: Ömer Beşe Yoğurdcu, Musli Beşe, Muhzır İbrahim, Molla Mustafa ve gayruhüm.

İhtida olaylarında, dinini değiştiren kişilerin sadece adını değiştirmekle yetinmeyerek gayrimüslim bir baba adı yerine genellikle Abdullah adını kullandıkları görülmektedir.⁶⁹ Örneğin Yusuf ibn-i Abdullah,⁷⁰ Mehmet ibn-i Abdullah,⁷¹ Emine bint-i Abdullah,⁷² Penbe bint-i Abdullah⁷³ gibi. Bu kişilerin dinlerini değiştirdikleri onların mühtedi sınıfına konmalarından anlaşılabilir. Bir nesil geçtikten sonra anlaşılması zorlaşmaktadır.⁷⁴ Lefkoşa'nın Ömeriye mahallesinden Piyeri kızı Hatice adlı mühtediye kadın dedesi Papa Yuna veled-i Simyo'dan geçmişteki hizmetlerinin karşılığını almıştır (19 Şevval 1132/22 Ağustos 1720).⁷⁵ Burada İslâm dinine geçen kadın baba ismi Abdullah yerine Piyeri'yi kullanarak geçmişteki alacaklarını tahsil etmeyi başarmıştır.

İslâmiyete geçen kadınların karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri de mirasdı. Devlet, Müslüman olan kadınların aileleriyle olan tüm ilişkilerini kesmelerini istemekteydi.⁷⁶ Ancak belgeler bize Kıbrıs adasında Müslüman olan gayrimüslim kadınların erkekler gibi pek de aileleriyle ilişkilerini kesmediklerini göstermektedir. Buna en güzel örnek ailelerinin miras paylaşımına ortak olmaları gösterilebilir. Benzer uygulamaların Girit adasında da olduğunu görmekteyiz.⁷⁷ Şer'î Mahkemeye yansıyan bazı miras davalarında Müslüman olan gayrimüslimlerin baba adlarını değiştirdiklerinden dolayı sorun çıktığı görülmektedir.

Limasol kazasına bağlı İstermihha köyünden Yorgi kızı Safire adlı nasrâniye, Yusuf kızı Emine'nin ölen babası Yusuf ile kendi ölen babası Yorgi'nin öz kardeş olduklarını, Yusuf'un Müslüman

⁶³ KŞS, 41/11-2.

⁶⁴ KŞS, 16/211-1.

⁶⁵ KŞS, 16/211-10.

⁶⁶ KŞS, 18/82-10.

⁶⁷ KŞS, 21/2-5; KŞS, 21/2-6.

⁶⁸ KŞS, 11/96-4.

⁶⁹ KŞS, 14/64-4.

⁷⁰ KŞS, 15/154-1.

⁷¹ KŞS, 15/6-2.

⁷² KŞS, 42/239-1.

⁷³ KŞS, 53/37-1.

⁷⁴ KŞS, 16/64-4; KŞS, 15/154-1; KŞS, 15/16-2.

⁷⁵ KŞS, 10/41-1.

⁷⁶ Erdoğan (2000). "Osmanlı Kıbrısı'nda Kadınlar", s. 160 vd.

⁷⁷ Adıyeye (2006). s. 566.

olmadan önceki isminin Yanni olduğunu iddia ederek, Yusuf'a ve babası Yorgi'ye anneleri Mino'dan kalan menzile, babası ve Yusuf'un müşterek sahip olduklarını belirtmiştir. Ancak Yusuf ölünce menzilin kızı Emine'nin eline geçtiğini söyleyerek, menzildeki babasından kalan hakkını istemektedir. Fakat Safira bunu ispatlayamadığından ve davadan da hiçbir özrü olmadan çekildiği için, Emine Hatuna soru dahi sorulmadan, Safira davadan men edilmiştir (27 Cemaziyelâhir 1141/25 Ocak 1729).⁷⁸

Başka bir mirasla ilgili kayıta ise Lefkoşa Ömeriye Mahallesinden mühtediye Ayşe hatun vefat etmiş ve varisi olmadığından dolayı masraflar çıktıktan sonraki 940 paralık terekesi müzayede ile satılıp Kıbrıs mal sandığına teslim edilmiştir (5 Şaban 1180/6 Ocak 1767).⁷⁹ On dokuz Rebiülevvel 1269/31 Aralık 1852 tarihli bir diğer mühtedi miras paylaşımı belgesinde ise, Lefkoşa Tahtelkale mahallesinden mühtedi İbrahim bin Abdullah'ın mirasının 1/3'nü karısı Halime bint-i Mehmet, 1/3'nü vasiyet ettiği Hacı Ali bin Mehmet almış geriye kalan kısmı ise Kıbrıs mal sandığına teslim edilmiştir. Değirmenlik nahiyesine bağlı Piroi köyünden Fatma bint-i Abdullah, İbrahim bin Abdullah'ın akrabası olduğunu iddia ederek mirastan pay talep etmektedir. Fatma iddiasında, Lefkoşa Tahtelkale mahallesinden Abdullah bin Lazari'nin (mühtedi İbrahim bin Abdullah) annesi Markaro ile altı sene önce İslâma geçen Fatma bint-i Yerolmi'nin (Fatma bint-i Abdullah) annesi Kano nasraniye ile *li-ebeveyn* kız kardeşler olup babaları ismi Dimitri dedeleri ismi Andoni ve anneleri ismi Tallo ve yerleri Atyoni karyesi olduğu belirtilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda mühtediye Fatma bint-i Abdullah'ın haklılığı kabul edilerek İbrahim'in mirasından mal sandığına aktarılan mirasın 1/3'lük kısmı kendisine verilmiştir.⁸⁰

On altı Rebiülevvel 1110/14 Eylül 1601 tarihli bir başka miras anlaşmazlığında ise Lefkoşa Ayaluka mahallesinden mühtedi Nasuh kızı Fatma, babasından kalan Dora karyesindeki değirmendeki hissesini ve iki dönüm bahçesini zaptettiği iddiasıyla Papa Simyo veled-i Brakoli'ye dava açmış ancak davası zaman aşımına uğradığından reddedilmiştir. Söz konusu davayı incelediğimizde Fatma babasının adının Papa Pavlo olduğunu ve İslâma geçerek Nasuh adını aldıktan sonra kendisi ile birlikte bir kız ve bir erkek kardeşinin de Müslüman olduğunu ifade etmektedir.⁸¹

Kadınların görevlerinden biri de İslâma geçen gayrimüslimlerin tekrar eski dinlerine dönmelerine veya Müslümanların dinini değiştirmelerine engel olmaktır. Çünkü mühtedi veya mühtediyelerin İslâmdan çıkmaları hukuken yasaklanmıştı. İncelenen sicillerde İslâma geçen kadınlarla ilgili kayıtlar olduğu gibi zaman zaman İslâmdan Hıristiyanlığa geçen veya geçtiğinden şüphe edilen kadınlarla ilgili bilgiler de bulunmaktadır.

Bir Zilhicce 1250/31 Mart 1835 tarihli bir hükümde Poli köyünden Sava kızı Anita adlı zimmiye kadın altı ay önce İslâma geçerek Ayşe ismini almıştı. Ancak köyünden gelen bazı şüpheli bilgiler sonucunda Ayşe adlı mühtediye söz konusu durumun netleşmesi için Lefkoşa'daki mahkemeye çağrılıp, yapılan soruşturma sonucunda Şer'i Mahkeme Ayşe'nin Müslümanlığının devam ettiğine karar verilir. Ayrıca bu belgede Ayşe'nin talebi doğrultusunda adı Fatma olarak değiştirilmiştir.⁸² Bu belge bize Osmanlı toplumunda isimlerin de mahkeme kararıyla değiştirilebildiğini göstermesi bakımından ayrıca önem taşımaktadır.

Vidsada karyesinden Konzo veled-i Zorzi nâm nasrâniye meclis-i şer'de şeref-i İslâm ile müşerrefe olup Fatma tesmiye olunduğu işbu mahalle şerh verilmiştir. Fî 23 R. sene [12]54.

Şuhûdü'l-hâl: Ayasofya imâmı Hacı Mustafa Efendi, Abdullah Efendi ibn-i Abdurrahman Efendi, Kahveci Tahir ve gayruhum.

Merkûme Fatma târîh-i âtîde meclis-i şer'a gelüp mürtedde olduğunu haber verüp ba'de hâzâ şübhesi keşf olunarak tekrâr şeref-i İslâm ile müşerrefe olduğu şerh verildi. Fî 22 Ca. sene [12]54.

Şuhûd: el-Hâc Arif Efendi veled-i Ahmed Efendi, Mahkeme Kâtibi Mustafa Efendi, Çukadâr Küçük Hasan, Çukadâr İbrahim, Muhzır Çolak Mehmed, İskeleli Çukadâr Mehmed.

⁷⁸ KŞS, 13/95-2.

⁷⁹ KŞS, 19/30-2.

⁸⁰ KŞS, 42/239-1; KŞS, 42/240-1; KŞS, 42/253-1.

⁸¹ KŞS, 6/26-2.

⁸² KŞS, 35/126-2.

Yukarıda verilen örnek kayıta ise Vidsada köyünden Konzo veled-i Zorzi adlı nasraniyye 23 Rebiülevvel 1254/16 Haziran 1838 tarihinde Lefkoşa Şer'i mahkemesine gelerek Müslüman olmuş ve Fatma ismini almıştı. Ancak Fatma yaklaşık üç ay sonra 22 Cemazielahir 1254/14 Ağustos 1838 tarihinde Lefkoşa'daki Meclis-i Şer'e gelip *mürtedde* olduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine Şer'i Mahkeme Müslümanlığından şüphesi olan bu kadının İslâmiyete geçme işlemini tekrarlamıştır.⁸³

Kıbrıs adasında Osmanlı idaresinin tamamına ait olan Lefkoşa Şer'i sicilleri içerisinde yaptığımız çalışma sonucunda karşımıza bir tek aşağıda verilen irtidad vakası çıkmıştır.

Karpaz kazâsına tâbi' Katokopya nâm karyede sâkin fi'l-asl Şebinkarahisârli Süleyman bin Hasan nâm kimesnenin zevce-i menkûhası Maro nâm nasrâniyyeden mütevellide sulbiye on yedi yaşında Sündüs nâm kızı iki seneden mukaddem karye-i mezkûreden Tuzla cânibine varup ba'zı müste'men konaklarında ârâm ve tanassur etmiş olduğundan sonra karyesi cânibine avdetinde kazâ-i mezkûr müdür ve nâ'ibi taraflarından bi't-tahkik bâ-mazbata Lefkoşa'ya keyfiyyeti iş'âr ve ba'de't-takrîr mersûme celb ve lede'l-istintâk ve'l-inkâr kazâ-i mezkûra tâbi' Ayandırâniko nâm karye ahâlisinden Abdurrahman bin Yusuf ve Melenarka karyesi ahâlisinden Molla Osman bin el-Hâc Mustafa merkûmenin merkûm Süleyman'ın sulbî kızı olup ve ber-minvâl-i muharrer mersûme Maro'dan mütevellide ve müslime olduğu hâlde bir müddetden beri gaybet etmiş olduğunu mersûme muvâcehesinde alâ-tarîki'ş-şehâde ifâde etmeleriyle şerh virilmiştir ve mersûme ber-müceb-i şer'i şerîf İslâm'a avdet edince habsi meşrû' olmağla ol vechile kibel-i şer'den mahbes cânibine icrâsiyçün takrîr ve inhâ olundu. Fî 18 Ş. sene [12]61.

Yukarıda verilen 18 Şaban 1261/22 Ağustos 1845 tarihli irtidad kaydı Karpaz kazasının Katokopya köyünden Şebinkarahisarlı Süleyman bin Hasan ile eşi Maro nasraniyenin kızı olan on yedi yaşındaki Hasan kızı Sündüs ile ilgilidir. Sündüs adlı kız iki seneden beri Tuzla kazasında bazı *müstemen* tüccarların konaklarında bulunmuş ve bunun sonucunda onlardan etkilenerek Hıristiyan olmuştur. Sündüs'ün tekrar köyüne dönmesi üzerine köyün ileri gelenleri tarafından yapılan araştırma sonucunda kendisinin daha önce Müslüman olduğu şahitlerle ispat edildiğinden hapsedilmesine karar verilmiştir.⁸⁴

Sûret-i i'lâm

Ma'rûz-ı dâ'i-i devâm-ı ömr ü devletleridir ki; bundan akdem ba'zı erbâb-ı şirk ve dalâlin iğvâ ve izlâlleriyle kendüsüne ârıza olan hevâcis ve evhâm ve iştibâhdan nâşî ma'âza'llâhi te'âlâ tanassur ve irtidâdıyla fukahâ-yı izâm ve e'imme-i dîn-i mefîn hazerâtlarının kütüb-i şer'îyyede bast ve beyân ve îzâhları üzre tövbe ve rücû' ve izhâr-ı nedâmet edince habsinin meşrû'îyyetiyle bir müddetden beri mahbûse olan Sündüs nâm hâtûnun meclis-i şer'a hâzıra olup semere-i şecere-i tevhîd-i cenân-ı cinânında tâ'ibe ve nakd-i îmân ve îkân-ı hazâne-i dilinde sâbite olup ol hâlet-i küfr ve irtidâtdan rücû' ve tövbe-i sâdika ve nedâmet-i fâ'ika ile tâ'ibe ve müstağfire ve kelimeteyn-i şehâdeteynin ulüvv-i kadr u şân ve mahv-ı menzilet-i mekânını ârife ve müteyakkine olduğu hâlde icrâ ve ityân ve istid'â ve talebiyle ism-i sâbıkası dahi bi't-tebdîl Hadice tesmiyesiyle tecmîl ve tescîl olunduğu huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu. Fî 14 N. sene [12]61.

Yukarıdaki hükümde de belirtildiği üzere yaklaşık bir ay hapiste kaldıktan sonra Sündüs yaptığından pişman olup tövbe etmiştir. Bunun üzerine meclis-i şer'e getirilip tekrar Müslüman olarak Hatice ismini alması sağlanmıştır (14 Ramazan 1261/16 Eylül 1845).⁸⁵ Sündüs, maddi sıkıntılarında ve yaşının küçüklüğünden dolayı, bulunduğu Tuzla kazasında Batılı Hıristiyan tüccarların yanında kalmıştır. Burada onların Hıristiyan propagandalarından etkilenerek Hıristiyanlığı kabul etmiştir. Ancak köyüne döndüğünde doğru yol kendisine anlatılınca tekrar İslâmiyeti seçmiştir. Hatice, yaptıklarından pişman

⁸³ KŞS, 36/157-4.

⁸⁴ KŞS, 40/61-1.; Bu irtidad konusuyla ilgili farklı bir yorum için bk. Celal Erdönmez (2008). "Şeriyye Sicillerine Göre Tanzimat Döneminde Kıbrıs'ta Bir İrtidâd ve Tanassur Vakası", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. X, Sayı 1, (Haziran), s. 99-123.

⁸⁵ KŞS, 40/70-1.

olması üzerine ona destek olmak için Kıbrıs Kaymakamlığı kilerinden karşılanmak üzere kendisine her ay aşağıdaki tabloda verilen yiyecek yardımı da yapılmıştır.⁸⁶

Tablo 1: Hatice bint-i Süleyman'a Yapılan Yardım Listesi (22 Şevval 1261/24 Ekim 1845)⁸⁷

Sıra No	Yiyecek Adları	Adeti
1	Nan-ı aziz	yevmi 2 çift
2	Revgan-ı sade	mahiyye 2 kıyye
3	Revgan-ı zeyt	mahiyye 1 kıyye
4	Pirinç	mahiyye 5 kıyye
5	Lahm-ı ganem	mahiyye 7 kıyye
6	Sabun	mahiyye 0,5 kıyye

Bu irtidad olayından da anlaşılıyor ki Osmanlı Devleti herhangi bir hata yapıp pişman olanlara ki bu hata devlet için çok önemli bir konuda olsa bile ikinci bir şansı verdiği gibi onlara destek de olmaktadır.

Sonuç olarak Kıbrıs adasında meydana gelen ihtida kayıtlarının tamamı üzerinde yaptığımız araştırma sonucunda İslâmiyeti seçen kadınlar (%45.7) erkeklere (%54.3) çok yakın bir oranda yer almışlardır. Birçok nedenlerle gerçekleşen ihtida kayıtlarına kadınlar dahil olunca kiliselerinin pek sıcak bakmadığı boşanma da eklenmektedir. Her ne kadar bazı yerli araştırmacılar kadınların İslâmiyeti kabul etmelerinde bu faktörü pek kabul etmek istemeseler de elimizdeki arşiv vesikaları ile birçok yerli ve yabancı araştırmacı bunun da nedenler arasında yer aldığını kabul etmektedirler. Erkeklerde olduğu gibi kadınlarda da İslâmiyete geçtikten sonra normal bir Osmanlı vatandaşı Müslümandan hiçbir farkları olmadığını belgelerdeki işlemlerden öğrenmekteyiz. Ebeveynlerinden biri Müslüman olan çocukların da İslâmiyet'e geçen anne veya babalarından sonra İslâm Hukuku'nun bir gereği olarak Müslüman oldukları anlaşılmaktadır. Devlet dinlerini değiştirerek yeni bir hayat kurmak isteyen kadınlara maddi ve manevi yardımda da bulunmaktadır. Müslüman olan kadınları istemeleri halinde bir Müslüman erkekle evlendirilmekte veya onlara maddi yardımda bulunulmaktadır. Hatta irtidad eden bir kadının tövbe edip tekrar İslâm dinine dönmesi üzerine onun affedilip yaşamını devam ettirmesi için de kendisine ihtiyacı olan yiyecek yardımı da yapılmaktadır.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Vesikaları

Kıbrıs Şeriye Sicilleri (Lefkoşa Şer'i Sicil Defterleri, 1A, 1B, 2-53)

II. Araştırmalar

ADIYEKE, A. Nükhet (2006). "XVII. Yüzyıl Girit (Resmo) Şeriye Sicillerine Göre İhtida Hareketleri ve Girit'te Etnik Dönüşüm", *XIV. Türk Tarih Kongresi (9-13 Eylül 2002)*, II/1, Ankara.

ANDIZ, Sevinç (1990). *Kıbrıs'ta Vakıf Eserler*, Lefkoşa.

BAYRAKTAR, Elif (2005). *The Implementation of Ottoman Religious Policies in Crete 1645-1735: Men of Faith as Actors in the Kadı Court*, Bilkent University, The Institute of Economics and Social Sciences, Unpublished Master Thesis, Ankara.

BARCAN, Ömer Lütfi (1942). "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Devrişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, Ankara.

BEDEVİ, Vergi H. (1971). "Kıbrıs Şer'i Mahkeme Sicilleri Üzerinde Araştırmalar", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969)*, Ankara.

ÇETİN, Osman (1994). *Sicillere göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları 1472-1909*, Ankara.

ÇEVİKEL, Nuri (2008). "Osmanlı Kıbrıs'ında İslamlaşma Tecrübeleri (1746-1801)", *Belgeler*, Cilt. XXIX, Sayı. 33, Ankara.

ÇİÇEK, Kemal (1992). "Zimmis (Non-Muslims of Cyprus in The Sharia Court, 1110/39 A.H./ 1698-1726 A.D.)", University of Birmingham, Unpublished Phd. Thesis, Birmingham.

DÜNDAR, Recep (1998). *Kıbrıs Beylerbeyi (1571-1670)*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Malatya.

⁸⁶ Osmanlı ülkesinin farklı bölgelerinde yeni Müslüman olanlara destek olunmaktadır. Ayrıntı için bk. Şeker(2007). s. 85-102.

⁸⁷ KŞS, 40/79-2.

- ERDOĞRU, M. Akif (1999). "Osmanlı Kıbrısı'nda İhtida Meselesi (1580-1640)", *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir.
- ERDOĞRU, M. Akif (2000). "Osmanlı Kıbrısı'nda Kadınlar (1580-1640)", *Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri 25-26 Mayıs 1998*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul.
- ERDÖNMEZ, Celal (2008). "Şeriyeye Sicillerine Göre Tanzimat Döneminde Kıbrıs'ta Bir İrtidâd ve Tanassur Vakası", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. X, Sayı. 1, Isparta, (Haziran).
- JENNINGS, Ronald C. (1978). "Zimmis (Non-Muslims) in Early 17th Century Ottoman Judicial Records, The Sharia Court of Anatolian Kayseri", *JESHO (Journal of Economic and Social History of the Orient)*, 21: 3.
- JENNINGS, Ronald C. (1993). *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640*, New York.
- JENNINGS, Ronald C. (1993). "Divorce in the Ottoman Sharia Court of Cyprus, 1580-1640", *Studia Islamica*, LXXVIII.
- JENNINGS Ronald C. (2006). "Lefkoşa", EI² maddesi, çev. M. A. Erdoğan, "Lefkoşa", *Tarihin İçinden*, İstanbul.
- KÜÇÜKDAĞ, Yücel (1999). "Kıbrıs Tekke ve Zaviyeleri", *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 24-27 Kasım 1998*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa.
- KYRRIS, Costas P. (1969). "L'Importance sociale de la conversion à l'Islam (volontaire ou non) d'une section des classes dirigeantes de Chypre pendant les premiers siècles de l'occupation turque (1570-fin du XVIIe siècle)," *Actes du premier congrés international des études balkaniques et dud-est européennes*, Vol. 3, Histoire, Sofia 26 Août-1 Septembre 1966, Sofia.
- KYRRIS, Costas P. (1985). *History of Cyprus with an introduction to the Geography of Cyprus*, Nicosia.
- ŞEKER, Mehmet (2007). *Osmanlı Belgelerinde İhtidâ Kavramı ve Mühtediler*, İstanbul.
- ÖZKUL, Ali E. (1998). *Lefkoşa'nın 17 Numaralı Şer'i Mahkeme Sicili (H. 1157-1161/M. 1744-1748)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- ÖZKUL, Ali E. (1999). "Kıbrıs Başpiskoposlarından Yovakim'e verilen Tayin Beratı", *Adım Dergisi*, IV/1, Lefkoşa.
- ÖZKUL, Ali E. (2005). *Kıbrıs'ın Sosyo Ekonomik Tarihi 1726-1750*, İstanbul.
- ÖZKUL, Ali E. "XVIII. Yüzyılda Kıbrıs Adasında İhtida Hareketleri", *XV. Türk Tarih Kongresi, 11-15 Eylül 2006- Ankara*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu. (Basım aşamasında).
- ÖZTÜRK, Necdet (2001). "Osmanlı'nın Gayrimüslimlere Bakışı", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 131.
- PAPADOPOULLAS, Theodore (1965). *Social and Historical Data on Population (1570-1881)*, Nicosia.
- VRYONIS, Speros (1971). *Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and The Process of Islamization from The Eleventh Through The Fifteenth Century*, Los Angeles.